

Міністерство освіти і науки України  
Державний заклад  
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

**ЗЛАГОДУХ ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА**

УДК: 159.9+159.922.6+371.15

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ  
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОПЕРАТОРІВ  
АВІАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

**Автореферат**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата психологічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному авіаційному університеті Міністерства освіти і науки України.

**Науковий керівник:** доктор психологічних наук, професор  
**Помиткіна Любов Віталіївна,**  
Національний авіаційний університет,  
завідувач кафедри авіаційної психології.

**Офіційні опоненти:** доктор психологічних наук, професор  
**Ямницький Вадим Маркович,**  
Рівненський державний гуманітарний  
університет, завідувач кафедри практичної  
психології та психотерапії;

кандидат психологічних наук, доцент  
**Водолазська Ольга Олегівна,**  
Державний заклад «Південноукраїнський  
національний педагогічний університет  
імені К.Д. Ушинського», доцент кафедри  
загальної та диференціальної психології.

Захист дисертації відбудеться «11» листопада 2016 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «10» жовтня 2016 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради

О.Г. Бабчук

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність дослідження.** Економічна могутність будь-якої держави залежить від кадрового складу фахівців різних галузей. Розвиток їхнього професіоналізму потребує високої якості підготовки. Особливо відповідальними є професії, від яких залежить людське життя та психологічний комфорт громадян, зокрема діяльність операторів авіаційного профілю. Помилки в діяльності фахівців авіаційної галузі статистично пов'язують з людським фактором, в тому числі з низьким рівнем саморегуляції професійної діяльності особистості. Саморегуляція особистості відіграє важливу роль у здатності виконання професійних завдань, в усвідомленні можливих катастрофічних наслідків, спричинених помилковими професійними діями фахівця.

Аналіз наукової літератури, присвяченої розвитку саморегуляції особистості, свідчить, що цей процес є одним із основних у набутті фахових знань, умінь та навичок, у формуванні професійної ідентичності молодшої людини, мотивації, емоційно-вольової сфери, професійно важливих якостей та здібностей. Саме юнацький вік є сенситивним для розвитку саморегуляції професійної діяльності майбутніх фахівців.

Проблемі саморегуляції особистості присвячені праці таких учених, як К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, М.Й. Боришевський, Л.С. Виготський, Г.С. Грибенюк, Л.Г. Дика, Н.Д. Завалова, Д.М. Завалишина, Т.В. Кириченко, О.О. Конопкін, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, Ю.О. Миславський, В.І. Моросанова, О.К. Осницький, В.В. Плохих, Н.І. Пов'якель, В.О. Пономаренко, С.Л. Рубінштейн, О.Я. Чебикін та ін.

Окремі проблеми розвитку саморегуляції розкриваються у працях Л.К. Велитченка, О.О. Водолазької, Н.В. Гулої, Ю.М. Жукова, О.М. Леонтьєва, В.В. Плохих, О.П. Саннікової, С.П. Тетерук, В.М. Ямницького та інших. Л.В. Долинська, В.А. Кан-Калік, Г.О. Ковальов, Т.В. Кириченко, О.М. Леонтьєв, Л.В. Помиткіна та ін. розглядали проблеми комунікативної саморегуляції. Особливості розвитку саморегуляції як довільної активності, поведінки, навчальної діяльності та комунікації майбутніх фахівців висвітлені в дослідженнях Є.В. Бондаревської, В.П. Зінченка, В.К. Каліна, С.М. Миронця, В.І. Моросанової, А.В. Массанова, Г.С. Пригіна, Н.І. Сидоренко, С.П. Тетерук та ін.

Однак, незважаючи на різноплановість психолого-педагогічних досліджень, проблема розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю не була предметом спеціального дослідження, недостатньо вивчені й обґрунтовані чинники, які впливають на цей процес, в умовах підготовки спеціалістів у ВНЗ.

Таким чином, соціальна та психологічна значущість визначеної проблеми, її недостатнє вивчення зумовили актуальність і вибір теми дисертаційного дослідження: «Психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю».

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри авіаційної психології «Психологічні моделі та методики управління людським фактором в авіації» (протокол № 8 від 12 січня 2011 р.), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. Тему дисертації затверджено Вченою радою Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 13 від 24 грудня 2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 26 січня 2016 р.).

**Мета дослідження** – теоретично вивчити та емпірично дослідити психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, розробити та апробувати психолого-педагогічну програму розвитку саморегуляції професійної діяльності в досліджуваній вибірці.

Відповідно до мети сформульовано **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку саморегуляції особистості у філософсько-психологічних джерелах, визначити психологічний зміст та основні компоненти саморегуляції професійної діяльності; вивчити вікові особливості розвитку саморегуляції професійної діяльності у старшому юнацькому віці; розробити структуру саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

2. Обґрунтувати застосування психодіагностичного інструментарію, спрямованого на вивчення саморегуляції професійної діяльності у майбутніх авіаційних фахівців, розробити модель емпіричного дослідження саморегуляції професійної діяльності у студентів у контексті специфіки їх провідного виду діяльності.

3. На основі емпіричного дослідження визначити рівні розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів; встановити їх психологічні чинники.

4. Побудувати та обґрунтувати психологічну модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю; розробити та апробувати психолого-педагогічну програму розвитку саморегуляції професійної діяльності, визначити її ефективність.

**Об'єкт дослідження** – саморегуляція особистості у професійній діяльності.

**Предмет дослідження** – психологічні чинники та засоби розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

**Гіпотеза дослідження:** саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю є багатокомпонентним ієрархічним утворенням і містить: регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний та результативний компоненти; розвиток саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю буде

ефективним за умов врахування її психологічних чинників (особистісних, мотиваційних, емоційних).

**Теоретико-методологічною основою дослідження** є концептуальні положення про: цільове формування готовності організму до визначеної дії та її реалізації і функціональні системи саморегуляції (П.К. Анохін, Н.А. Бернштейн, О.О. Конопкін, В.І. Моросанова); саморегуляцію як підтримку продуктивної активності особистості (Ю.О. Миславський); особистісно-орієнтовану концепцію психічних станів (О.О. Прохоров); особливості довільної саморегуляції діяльності (О.О. Конопкін, В.І. Моросанова, О.К. Осницький та інші); особливості саморегуляції психічних станів (Л.Г. Дика, О.О. Прохоров та інші).

**Методи дослідження:** *теоретичні* – аналіз, узагальнення, систематизація, інтерпретація моделювання; *емпіричні* – спостереження, бесіда, анкетування, тестування, констатувальний і формувальний експерименти; *статистичні* – для встановлення типу розподілу даних – метод Колмогорова-Смірнова (критерій  $h$ ); кореляційний аналіз (критерій Спірмена  $r$ ), для відмінностей між групами – критерій Манна-Уїтні (непараметричний критерій  $U$ ) та Стьюдента ( $T$ -критерій), факторний аналіз, множинний регресійний аналіз (критерій  $F$ -Фішера).

На різних етапах дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик, зокрема «Стиль саморегуляції поведінки» (В.І. Моросанова), «Опитувальник рефлексивності» (В.О. Карпов), «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Дж. Крамбо і Л.Махолік, адаптація Д.О. Леонтьєв), «Локус контролю» (Дж. Роттер, адаптація О.Г. Ксенофонтова), «Опитувальник багатовимірного функціонального виміру особистості» (В.П. Прядеїн), Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI), Шкала суб'єктивного благополуччя (адаптація М.В. Соколова); Опитувальник «Мотивація успіху і боязнь невдачі» (МУН) (А.О. Реан), «Методика діагностики стресостійкості та соціальної адаптації» (Т. Холмс й Р. Раге).

**Експериментальна база дослідження:** Дослідження проводилося на базах Національного авіаційного університету (м. Київ), Харківського університету повітряних сил імені Івана Кожедуба, Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету протягом 2007–2016 років. У констатувальному експерименті взяли участь 182 особи – студенти 1 та 3 курсів напрямів підготовки: аеронавігація, льотна експлуатація. За віковими особливостями загальну вибірку було поділено на дві групи для виявлення особливостей та рівнів розвитку саморегуляції професійної діяльності у досліджуваних. До 1 групи увійшли студенти, які навчаються на 1 курсі (90 осіб); до 2 групи – на 3 курсі (92 особи). У формульованому експерименті взяли участь 53 особи (група 1 – 30 осіб з низьким та середнім рівнем розвитку саморегуляції професійної діяльності), та група 2 – контрольна (23 особи).

**Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що:

– вперше здійснено теоретичне та емпіричне дослідження саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю; визначено сутність поняття «саморегуляція професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю»; визначено структурні компоненти саморегуляції професійної діяльності (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний та результативний); окреслено вікові особливості саморегуляції професійної діяльності у майбутнього авіаційного спеціаліста (професійна мотивація, формування професійно-важливих якостей, розвиток професійної ідентичності); емпірично виявлено особливості розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів та встановлено психологічні чинники її розвитку; розроблено концептуальну модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю;

– розширено та поглиблено психологічний зміст поняття «саморегуляція професійної діяльності особистості»; наукові уявлення про психологічні чинники та особливості їх впливу на розвиток структурних компонентів саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю;

– набули подальшого розвитку загальнотеоретичні положення про розвиток саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

**Практичне значення** полягає у розробці та апробації програми розвитку саморегуляції професійної діяльності, яка може бути включена до процесу здійснення навчальної практики майбутніми операторами авіаційного профілю, використана психологами навчальних закладів та психологами, які працюють в авіаційних установах.

Основні результати дослідження були враховані у розробці навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психологічний спецпрактикум», «Інженерна психологія», «Психологія праці», «Психологія управління», «Авіаційна ергономіка» Національного авіаційного університету (акт впровадження № 36 від 06.04.2016 р.); впроваджені у навчальний процес Української військово-медичної академії (акт впровадження № 14/3 від 29.03.2016 р.), Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 30.04.2016 р.), Підприємство об'єднання громадян «Центральний аероклуб ТСО України ім. О.К.Антонова» (довідка № 25/03/16-1 від 25.03.2016 р.)

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення й результати роботи доповідались та обговорювались на: Міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах» (Київ, 2007 р., 2010 р., 2011 р.), «Актуальні проблеми практичної психології» (Херсон, 2009 р.), «Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології» (Харків, 2010 р., 2011 р.); Всесвітньому конгресі «Авіація у XXI столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології»

(Київ, 2014 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Екстремальна та авіаційна психологія у контексті технологічних досягнень інформаційної доби» (Київ, 2012 р.), «Особистість в екстремальних умовах» (Львів, 2013 р.), «Соціокультурний розвиток людини і суспільства» (Рівне, 2013 р.); Міжвузівській практичній конференції «Переговори в професійній діяльності: теорія та практика» (Київ, 2013 р.) та науковому семінарі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2016 р.).

**Публікації.** Основний зміст та результати дисертації відображено у 12 публікаціях, з яких 5 статей опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття надрукована в зарубіжному науковому періодичному виданні, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, основний текст викладено на 200 сторінках. Робота містить 43 таблиці та 14 рисунків. Список використаних джерел включає 315 найменувань, з них 30 – іноземною мовою.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, вказано методи та експериментальну базу, висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, а також наведено дані про впровадження, апробацію, публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми саморегуляції особистості» здійснено аналіз філософсько-психологічних підходів вітчизняних і зарубіжних учених до дослідження саморегуляції особистості; уточнено психологічний зміст та вікові особливості розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю; визначено структурні компоненти, основні критерії та показники, проаналізовано наукові погляди щодо можливих чинників саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Проблема саморегуляції особистості розглядалася у працях філософів (Е. Гартмана, Т. Гоббса, Й.Г. Фіхте, А. Шопенгауера та ін.), у зарубіжній психології (Ю. Куля, П. Каролі, Р. Лазаруса, Л. Пулкінена, З. Фрейда й інших), у вітчизняній психологічній літературі (К.О. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, М.Й.Боришевського та ін.).

Окремі види саморегуляції поведінки як психологічної категорії подані у працях О.А. Конопкіна (сенсомоторна); М.Я. Басова, В.А. Іваннікова, В.К. Каліна (вольова); І.Д. Беха (моральна); К.К. Платонова (особистісна), Н.І. Пов'якель (мисленєва).

Так, С.Л. Рубінштейн у межах суб'єктного підходу ідентифікував саморегуляцію з функцією волі; В.М. Бехтерев визначав психічну саморегуляцію як свідомий вплив людини на власну сферу психічних явищ (психічні процеси, стани, властивості) з метою підтримки або зміни характеру їх функціонування; Б.Ф. Ломов розглядав саморегуляцію як універсальний механізм налаштування психічної життєдіяльності на адекватне відображення та ставлення до дійсності; О.Г. Асмолов вважав, що загальний потенціал саморегуляції складається зі змістовно-сислової стійкості особистості та її діяльнісних можливостей, які обмежуються дуже значимими для даної особистості впливами соціальної та предметної дійсності, що призводять до відмови від раніше визначеної мети та мобілізації для реалізації заново поставленої мети; К.О. Абульханова-Славська визначила ієрархічну структуру саморегуляції, яка пов'язана з різними рівнями відображення: перший рівень – регуляція психічних процесів; другий рівень – регуляція дій за допомогою цих психічних процесів, третій рівень – регуляція обставин життя за допомогою цих дій; четвертий – регуляція власної особистості під час змін цих обставин; О.В. Карпов у концепції інтегральних процесів психічну саморегуляцію розглядав як багаторівневу структурно-функціональну організацію психічних процесів.

Отже, вчені визначають саморегуляцію особистості як процес усвідомленого та системно-організованого впливу індивіда на свою психіку з метою зміни її характеристик у бажаному напрямі.

Саморегуляція професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю – це усвідомлений процес внутрішньої психічної активності з побудови, підтримки й управління різними видами і формами довільної активності, що безпосередньо реалізує досягнення поставлених цілей у процесі виконання професійного завдання. Саморегуляція професійної діяльності є багатокомпонентним ієрархічним утворенням та містить регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний і результативний компоненти.

Регулятивно-процесуальний компонент саморегуляції професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю поєднує в собі здатність майбутнього оператора регулювати емоційний стан та здатність до активної когнітивної діяльності; можливість у процесі діяльності якісно здійснювати власні функціональні обов'язки, прогнозувати очікуваний результат, усвідомлювати власні дії, аналізувати й робити висновки з негативного досвіду. Водночас регулятивно-особистісний компонент визначає здатність до прийняття самостійних рішень, можливість пристосовуватися до мінливих умов діяльності, високий рівень відповідальності за якість виконуваного професійного завдання, наявність мотивації до виживання. Результативний компонент саморегуляції професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю



характеризує здатність студентів до реалізації поставленого завдання, рівень безпомилковості та надійності майбутнього професіонала.

Визначено специфіку професійної діяльності майбутніх операторів авіаційного профілю, яка полягає в особливих умовах діяльності: великій швидкості технологічного процесу, опрацюванні великого обсягу інформації за короткий час, виникненні психологічного напруження, високому рівні відповідальності за життя та безпеку пасажирів, великій ціні помилки в операторській діяльності, швидкому переході від періоду очікування до напруженої роботи.

До вікових особливостей розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю віднесено наступні: процес саморегуляції є одним із основних у формуванні професійної ідентичності, професійної мотивації, професійно важливих якостей; зростає залученість студента у прогнозуванні власного професійного майбутнього.

До основних психологічних механізмів саморегуляції професійної діяльності віднесено: саморозвиток як поступове втілення в життя програми самопізнання, особистісного розвитку, наближення до власної сутності (П.К. Анохін, А. Бандура, Г.С. Грибенюк, В.Г. Панок, В.О. Татенко), цілеспрямованість, що допомагає студентам визначати мету, структуру, регуляцію поведінки на шляху виконання поставлених завдань (В.І. Моросанова, О.К. Осницький), вольове самоуправління – керування своїм власним розвитком, що базується на сформованих раніше психологічних якостях особистості (М.Я. Басов, В.А. Іванніков, В.К. Калін, В.І. Селіванов), рефлексію – сприяє переосмисленню студентом своєї внутрішньої сутності, оцінюванню своїх якостей і станів (О.П. Корнілов, Н.В. Наумчик, Л.В. Помиткіна).

Аналіз наукових підходів до вивчення психологічних чинників саморегуляції у старшому юнацькому віці засвідчив, що психологічними чинниками розвитку саморегуляції у майбутніх операторів авіаційного профілю можуть бути: особистісні (врівноваженість, збудливість, товариськість, екстраверсія-інтроверсія, помірність, реактивна агресивність, відкритість, емоційна лабільність, самооцінка, стратегія поведінки у конфліктних ситуаціях); мотиваційні (мотивація до досягнення успіху й уникнення невдач); емоційні (напруженість та чутливість, ступінь задоволення повсякденною діяльністю, зміна настрою); особистісна відповідальність (мотиваційна, когнітивна, динамічна, регулятивно-вольова складові).

Узагальнення теоретичних даних дало можливість побудувати структуру саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний, результативний компоненти) та визначити основні напрями експериментального дослідження.

**У другому розділі** «Емпіричне дослідження психологічних чинників саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного

профілю» подано методологічне обґрунтування та методичне забезпечення дослідження; обґрунтовано критерії, показники й рівні розвитку психологічних компонентів саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, висвітлено результати емпіричного дослідження, здійснено їх обговорення.

Першим етапом дослідження стало вивчення особливостей розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів. За віковими особливостями загальну вибірку було поділено на дві експериментальні групи: до 1 групи увійшли студенти 1 курсу (90 осіб); до 2 групи – 3 курсу (92 особи); подальші результати аналізувалися за кожною з груп окремо і порівнювалися за допомогою методів математичної статистики.

Дослідження *регулятивно-процесуального компонента* саморегуляції професійної діяльності засвідчило, що більшість студентів 1 курсу (43,4%) не мають сформованого усвідомлення планування діяльності, більшість із них мають недостатньо розвинені здібності просторового уявлення моделювання поставленого завдання (69,67 бала за норми 60–120), передбачення всіх можливих варіантів результату (59,89 бала), дещо вище за середню здатність до усвідомлення прийняття та перероблення негативного досвіду (79,73 бала). Студенти 3 курсу (45%) більш розсудливі (105,29 бала), здатні частково підтримувати активну когнітивну діяльність і характеризуються частковим усвідомленням засобів та образу цілей діяльності, однак у них ще недостатньо розвинені здібності просторового уявлення моделювання поставленого завдання (111,33 бала) й передбачення всіх можливих варіантів результату (121,11 бала), середні здібності до усвідомлення, прийняття та перероблення негативного досвіду (101,27 бала).

Дослідження *регулятивно-особистісного компонента* саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю засвідчило, що більшість респондентів на 1 курсі (61,2%) не приймають рішення самостійно (67,44 бала за норми 60–120), потребують зовнішнього контролю, не здатні швидко пристосовуватися до мінливих умов діяльності (76,01 бала за норми 60–120), не вміють брати на себе відповідальність (77,72 бала за норми 60–120), недостатньо осмислюють життя (85,43 бала за норми 60–120). На 3 курсі більшість студентів (49,7%) демонструють часткову здатність до прийняття самостійних рішень (113,56 бала), не готові до прояву гнучкості (104,99 бала), не завжди беруть на себе відповідальність (103,28 бала), недостатньо осмислюють своє майбутнє життя (95,57 бала). Простежується певна динаміка розвитку регулятивно-особистісного компонента, пов'язана з віковими особливостями, проходженням періоду ознайомлення з майбутньою спеціальністю та розвитком особистісних якостей майбутніх фахівців авіаційного профілю.

Аналіз рівня розвитку *результативного компонента* саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю проказав, що більшості (44,4%) студентів 1 курсу властиве невміння доводити поставлене завдання до логічного завершення (78,48 бала за норми

60–120), а також проблеми з усвідомленням, прийняттям та аналізом негативного досвіду минулих помилок, немає потреби реалізовувати поставлене завдання й ефективно використовувати особистісні ресурси задля досягнення результату (76,97 бала за норми 60–120). На 3 курсі більшість (42,3%) студентів не докладають зусиль до реалізації поставленого завдання, частково можуть усвідомлювати (102,52 бала) негативний досвід, характеризуються нечіткістю, розмитістю намірів реалізації поставленого завдання (104,03 бала).

Статистично значущі відмінності у студентів 1 та 3 курсів (критерій Манна-Уїтні) виявлено за показниками планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів на рівні значимості  $p \leq 0,001$ , рефлексивності ( $p \leq 0,004$ ), осмисленості цілей ( $p \leq 0,002$ ) та результативності життя ( $p \leq 0,001$ ), самостійності ( $p \leq 0,001$ ) та гнучкості ( $p \leq 0,001$ ).

Дослідження особливостей розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів засвідчило, що здатність до саморегуляції професійної діяльності на 1 курсі має низький, а на 3 курсі – середній рівень розвитку, це може негативно позначитися на майбутній професійній діяльності у невизначених та надзвичайних ситуаціях діяльності.

На другому етапі дослідження встановлювалися зв'язки між показниками окремих компонентів саморегуляції професійної відповідальності та можливими їх чинниками за допомогою кореляційного аналізу (критерій Спірмена). Отримані значущі зв'язки були використані для визначення найбільш впливових чинників саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Для визначення психологічних чинників розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю було використано регресійний аналіз. Встановлено, що розвиток *регулятивно-процесуального компонента* саморегуляції професійної діяльності у студентів майбутніх операторів авіаційного профілю пояснює 27% ( $r = 0,01$ ) розуміння суті виконуваного завдання студентами, усвідомленість і сприйняття майбутньої професійної діяльності, а також сприйняття мети та досвіду майбутнього фахівця; 20% ( $r = 0,03$ ) пояснює адекватність сприйняття себе та результатів своєї діяльності; 19,8% ( $r = 0,04$ ) пояснює відчуття комфортності навчання; 18,7% ( $r = 0,011$ ) – стійкість мотивації успіху. Визначено, що розвиток *регулятивно-особистісного компонента* саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю пояснює 33% ( $r = 0,001$ ) показника реакції на зміни подій у житті, прагнення уникнути негативних почуттів; 25,6% ( $r = 0,02$ ) пояснює мотиваційну складову особистісної відповідальності за параметрами соціоцентричності; 18,7% ( $r = 0,005$ ) – ступінь задоволеності повсякденною діяльністю. Розвиток *результативного компонента* саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю пояснює 21,7% ( $r = 0,02$ ) відчуття суб'єктивного благополуччя, а саме зменшення

відчуття напруженості та чутливості; 21,3% ( $r = 0,001$ ) – емоційну лабільність; 16,8% ( $r = 0,011$ ) – вимогливість до себе, впевненість у намічених цілях, мотиваційну складову особистісної відповідальності за параметрами соціоцентричності, 16,5% ( $r = 0,121$ ) – сформованість світогляду й уявлення студентів щодо власного майбутнього, продуктивну складову особистісної відповідальності.

Переважно низький рівень саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю та встановлені психологічні чинники зумовили необхідність розробки та впровадження в практику ВНЗ психолого-педагогічного забезпечення, спрямованого на розвиток цього феномену.

**У третьому розділі** «Психолого-педагогічна програма розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю» розроблено та побудовано психологічну модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, апробовано психолого-педагогічну програму розвитку цього процесу, здійснено порівняльний аналіз показників у експериментальній та контрольній групах.

Реалізація суб'єктно-діяльнісного підходу (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович та ін.) у процесі розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів здійснювалася під час проведення формувального експерименту з урахуванням принципів цілісності особистості, соціально-психологічної детермінації, зв'язку психіки та діяльності, активності особистості, розвитку й саморозвитку.

На основі розробленої трьохкомпонентної структури саморегуляції побудована психологічна модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю (рис. 1), яка містить: основні структурні компоненти саморегуляції професійної діяльності (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний, результативний) та психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

На основі психологічної моделі розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю була розроблена відповідна психолого-педагогічна програма. Методологічну основу програми склали принципи суб'єктно-діяльнісного підходу, методи та прийоми, запропоновані Т.В. Вашекою, І.В. Вачковим, Т.В. Кириченко, В.Г. Панком, Л.В. Помиткіною, В.М. Ямницьким та ін. Програма містить психологічний тренінг та індивідуальні консультації, спрямовані на розвиток основних компонентів саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Порівняння показників, отриманих до і після проведення формувального експерименту, засвідчили зміни, що відбулися в розвитку компонентів саморегуляції професійної діяльності в досліджуваних (табл. 1).

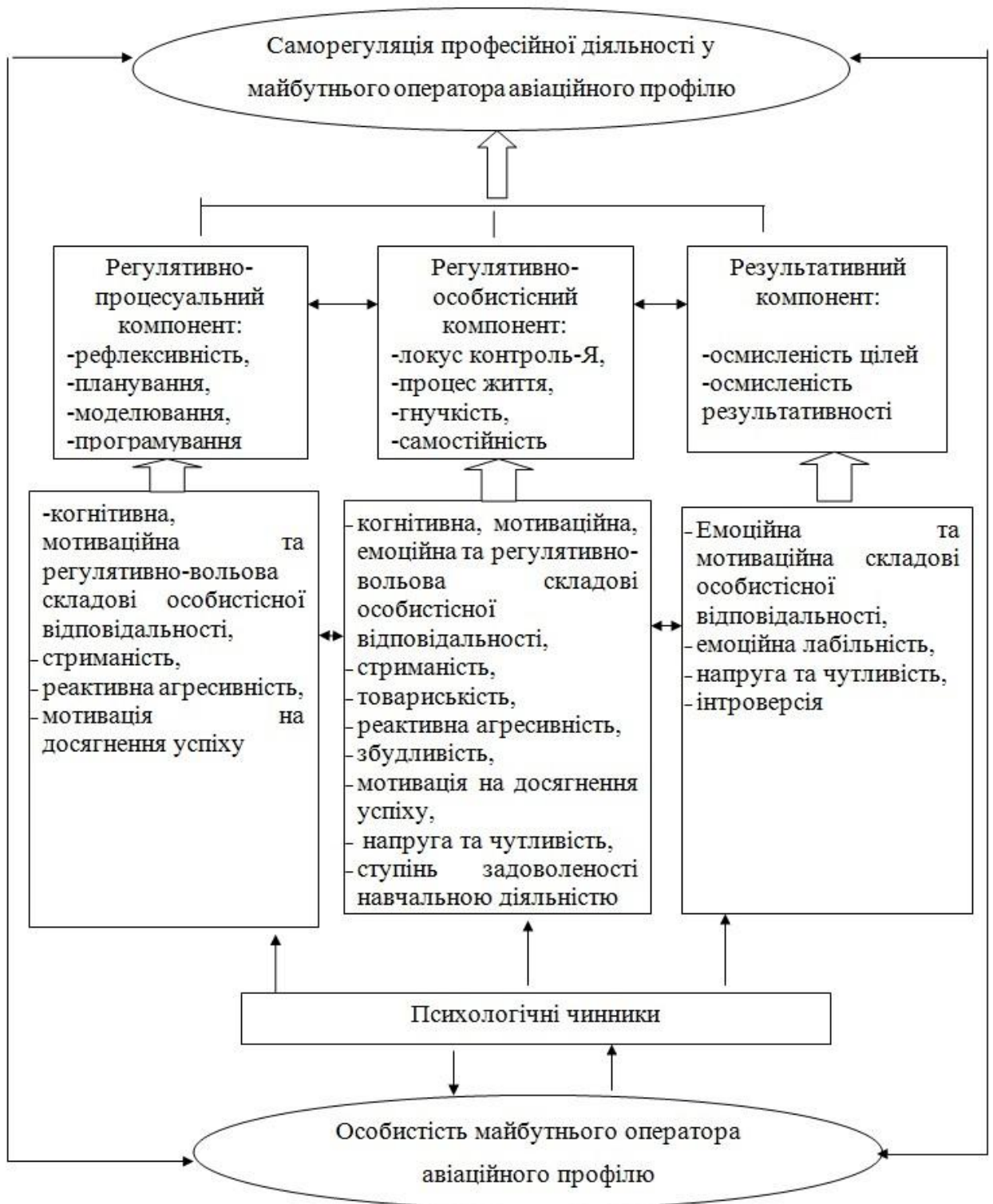


Рис. 1. Психологічна модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Дані, наведені в таблиці, свідчать, що психолого-педагогічна програма, запроваджена у формульованому експерименті, по-різному впливала на розвиток компонентів саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Таблиця 1

**Динаміка розвитку саморегуляції професійної діяльності  
у майбутніх операторів авіаційного профілю  
(експериментальна група (ЕГ) та контрольна групи (КГ),  $n = 30$ )**

Компоненти саморегуляції професійної діяльності	Рівні	До експерименту						Після експерименту						Рівень значимості
		низький рівень		середній рівень		високий рівень		низький рівень		середній рівень		високий рівень		
	Групи	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>N</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Регулятивно-процесуальний	ЕГ	15	27,2	10	32,2	5	40,6	5	18,2	17	57,2	8	24,6	$p \leq 0,05$
	КГ	10	42,2	7	32,2	6	25,6	7	32,6	10	43,2	6	24,2	
Регулятивно-особистісний	ЕГ	13	42,2	10	35,4	7	22,4	4	12,2	7	23,6	19	64,2	$p \leq 0,01$
	КГ	8	36,5	7	31,2	8	32,3	8	37,1	8	34,4	7	28,5	
Результативний	ЕГ	10	32,2	14	45,5	6	22,3	11	30,2	14	47,4	4	22,4	$p \leq 0,05$
	КГ	7	32,1	10	43,5	6	24,4	7	34,2	10	47,4	6	39,3	

У результаті проведеного формувального експерименту з розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю було зафіксовано позитивні зміни в усіх компонентах саморегуляції професійної діяльності.

Аналіз результатів розвитку *регулятивно-процесуального компонента* засвідчив, що найбільше зростання показників зафіксовано з низького рівня 27,2% до середнього 57,2%: за показником *планування*, що свідчить про покращення у студентів організації та цілеспрямованості (до – 3,7 бала, після – 5,86); зріс показник *моделювання*, що говорить про спрямованість на уявлення образу дії студентів (до – 3,5 бала, після – 4,4); відбулось зростання показника *програмування*, що свідчить про покращення можливості відпрацювання автоматичних дій, мобілізації можливостей під час виконання професійного завдання (до – 4,2 бала, після – 5,9); значне зрушення помічено в показнику *оцінювання результатів*, що свідчить про розвиток навичок аналізувати отриманий результат діяльності, вміння переробляти негативний досвід, робити правильні висновки (до – 3,1 бала, після – 5,4); підвищився показник *рефлексивності* (до – 3,7 бала, після – 4,6), що говорить про зростання осмисленості діяльності, здатності оцінити власну діяльність, себе, свої почуття та робити певні висновки.

Найбільший розвиток відбувся у *регулятивно-особистісному компоненті* – із середнього рівня 35,4% до високого 64,2% студентів, це пов'язано з усвідомленням студентами залежності успішного професійного самовизначення та відповідального ставлення до себе й виконуваних дій, вимогливості до себе та прагненням до самостійності: *орієнтація на процес життя* (до – 5,4 бала, після – 6,03), це свідчить про покращення ставлення



до життя, до цінності позитивних подій у житті, про більш емоційно насичене життя респондентів; зріс показник *локус-контролю Я* (до – 6,36 бала, після – 7,83), що говорить про зростання особистісної зрілості студентів та, власне, відповідальності за події в житті; зрушення відбулися в показнику *самостійність* (до – 4,0 бала, після – 5,2), що свідчить про покращення внутрішньої готовності студентів до розв'язування завдань без контролю або допомоги оточення.

На основі аналізу *результативного компонента* саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю зафіксовано зрушення з низького 27% до середнього 57,2%: зафіксовано зростання показника *орієнтація на цілі життя* (до – 6,36 бала, після – 10,43), тобто навіть повсякденні речі в житті осмислюються як такі, що допомагають прямувати до певної мети й усвідомлювати важливість власних дій задля її досягнення; зросла *осмисленість результативності життя* (до – 8,9 бала, після – 9,8).

Отже, завдяки активізації виявлених психологічних чинників саморегуляції, використаних під час реалізації психолого-педагогічної програми, покращилися результати розвитку компонентів саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю. Після завершення експерименту для підтвердження того, що динаміка розвитку компонентів саморегуляції професійної діяльності не була результатом впливу певних соціально-психологічних чинників, ми провели повторне діагностування у контрольній групі. Це дало змогу засвідчити, що значних змін у показниках регулятивно-процесуального, регулятивно-особистісного та результативного компонентів у студентів з контрольної групи не відбулося.

За результатами формувального експерименту були розроблені методичні рекомендації, в яких наголошується на необхідності об'єднання зусиль практичних психологів і викладачів у використанні розроблених психолого-педагогічних засобів для розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

## ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-методологічний аналіз та емпіричне дослідження проблеми саморегуляції особистості, обґрунтовано суб'єктно-діяльнісний підхід як провідний, уточнено психологічний зміст та вікові особливості щодо вивчення та розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, виявлено психологічні чинники цього процесу, розроблено та апробовано психолого-педагогічну програму розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

1. Саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю – це усвідомлений процес внутрішньої психічної активності з побудови, підтримки й управління різними видами та формами

довільної активності, що безпосередньо реалізує досягнення поставлених цілей у процесі виконання професійного завдання. Саморегуляція професійної діяльності є багатокомпонентним ієрархічним утворенням і містить регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний та результативний компоненти.

До вікових особливостей розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю віднесено наступні: процес саморегуляції є одним із основних у формуванні професійної ідентичності, професійної мотивації, професійно важливих якостей; зростає залученість студента у прогнозування власного професійного майбутнього.

На теоретичному рівні визначено психологічні механізми (цілеспрямованості, саморозвитку, вольового самоуправління, рефлексії) та психологічні чинники (особистісні характеристики, емоційні та мотиваційні характеристики, особистісну відповідальність) саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Побудовано структуру саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, до якої увійшли основні компоненти саморегуляції (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний, результативний) та їх змістовні характеристики.

2. Основні концептуальні положення суб'єктно-діяльнісного підходу (цілісності особистості, соціально-психологічної детермінації, зв'язку психіки і діяльності, активності особистості, розвитку та саморозвитку) дали можливість побудувати організаційну модель дослідження та визначити методичну базу діагностики саморегуляції професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю, до якої увійшли основні компоненти, критерії та основні характеристики. Виокремлення високого, середнього та низького рівня саморегуляції професійної діяльності дало змогу емпірично дослідити рівні розвитку компонентів саморегуляції професійної діяльності у студентів.

3. Дослідження рівня розвитку регулятивно-процесуального компонента саморегуляції професійної діяльності засвідчило, що у більшості студентів 1 курсу переважає низький рівень розвитку, що характеризується недостатньою або відсутньою усвідомленістю засобів та образу цілей діяльності майбутнього авіаційного спеціаліста, недостатньою розвиненістю здібностей до просторового уявлення моделювання поставленого завдання та передбачення всіх можливих варіантів результату, низькою здатністю до усвідомлення, прийняття та переосмислення негативного досвіду. На 3 курсі переважає середній рівень розвитку регулятивно-процесуального компонента саморегуляції, що вказує на зростання саморегуляції професійної діяльності.

Вивчення регулятивно-особистісного компонента саморегуляції професійної діяльності засвідчило, що в більшості респондентів-першокурсників наявний низький рівень розвитку даного компонента, що характеризується неможливістю прийняття самостійних рішень, низькою здатністю пристосовуватися до мінливих умов діяльності, низьким рівнем



особистісної відповідальності, відсутністю мотивації до виживання, яка проявляється як відсутність осмисленості життя. На 3 курсі більшість студентів демонструють середній рівень розвитку регулятивно-особистісного компонента.

З'ясування рівня розвитку результативного компонента саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю продемонструвало, що більшість студентів на 1 курсі мають низький рівень розвитку, що свідчить про недостатньо сформовану здатність у студентів до реалізації поставлених завдань та вміння переосмислювати негативний досвід минулих помилок, відсутня потреба реалізовувати поставлене завдання, не використовуються максимально раціонально особистісні ресурси задля ефективного результату. На 3 курсі у більшості студентів спостерігається середній рівень розвитку результативного компонента, що також є недостатнім для майбутньої ефективної професійної діяльності.

Встановлено психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів авіаційного профілю. У результаті регресійного аналізу виявлено, що на розвиток регулятивно-процесуального компонента найбільше впливають: когнітивна, мотиваційна та регуляторно-вольова складові особистісної відповідальності, реактивна агресивність, товариськість, мотивація на досягнення успіху, ступінь задоволеності навчальною діяльністю. На розвиток регулятивно-особистісного компонента саморегуляції професійної діяльності впливають мотиваційна, емоційна та регулятивно-вольова складові особистісної відповідальності, товариськість, зменшення напруженості та чутливості, низька збудливість. Розвиток результативного компонента саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю забезпечується впливом: когнітивної, мотиваційної складових особистісної відповідальності, низьким рівнем емоційної лабільності, зменшенням напруженості та чутливості.

4. Відповідно до основних принципів суб'єктно-діяльнісного підходу була побудована концептуальна психологічна модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутнього оператора авіаційного профілю, яка містить основні структурні компоненти саморегуляції професійної діяльності (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний, результативний) та психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю.

Згідно з означеною моделлю була розроблена психолого-педагогічна програма розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, спрямована на розвиток основних характеристик кожного компонента. Програма містить психологічний тренінг та індивідуальні консультації, які враховують визначені емпірично психологічні чинники саморегуляції професійної діяльності.

У результаті проведеного формувального експерименту з розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів було зафіксовано позитивні зміни в усіх компонентах саморегуляції професійної діяльності. Найбільший

розвиток відбувся в регулятивно-особистісному компоненті, що пов'язано з усвідомленням студентами залежності саморегуляції професійної діяльності та відповідального ставлення до себе й виконуваних дій, вимогливості до себе та прагненні до самостійності. Рівень розвитку регулятивно-процесуального компонента також відповідає високому рівню, а показники результативного компонента – середньому рівню, хоча отримані показники після експерименту вищі за попередні.

У цілому результати експериментальної апробації психолого-педагогічної програми розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю засвідчили її ефективність та дієвість визначених психологічних чинників.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні впливу саморегуляції професійної діяльності на ефективність міжособистісної взаємодії, взаємозв'язку саморегуляції професійної діяльності та толерантності до невизначеності у надзвичайних ситуаціях у майбутніх фахівців.

### **Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:**

*Статті у наукових фахових виданнях України:*

1. Злагодух В.В. Реалізація організаційної поведінки у взаємодії авіаційного екіпажу змінного складу / В.В. Злагодух // Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць. Вип. 4 – Харків: УЦЗУ, 2008. – С. 67–69.

2. Злагодух В.В. Психологічні аспекти суб'єктивного благополуччя пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психол. ім. Г.С. Костюка. – К.: вид. «НАУ-друк», 2012.– Вип.21. – Т.Х. – С. 110–119.

3. Злагодух В.В. Методологічні засади дослідження професійної відповідальності пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – К.: «ДП Інформаційно-аналітичне агентство», 2013.– Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип.25.– Том X. – С.156–165.

4. Злагодух В.В. Професійна відповідальність пілотів цивільної авіації як чинник безпеки авіації / В.В. Злагодух // Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць – Харків, 2013. – Вип.14. – С.122–129.

5. Злагодух В.В. Особливості розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю / В.В. Злагодух // Проблеми сучасної психології. – 2016. – № 1(9) – С. 36–42.

*Статті у наукових виданнях іноземних держав:*

6. Zlahodukh V. Psychological Features of Professional Responsibility of Civil Aviation Pilot / Viktoriia Zlahodukh // European Applied Sciences – Germany (Stuttgart). – 2014. – August, № 8 – P. 23–25.

*Матеріали наукових конференцій та статті в інших виданнях:*

7. Злагодух В.В. Проблема дослідження впливу корпоративної соціокультури на діяльність льотного екіпажу змінного складу / В.В. Злагодух : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах»], (Київ, 19–20 лютого 2008 р.)/ МОН України, Національний авіаційний університет. – Київ, 2008. – С. 37–38.

8. Злагодух В.В. Гармонійні сімейні взаємовідносини як фактор професійної надійності пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух // Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. пр. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2009. – Ч.1. – С. 425–426.

9. Злагодух В.В. Теоретичні основи дослідження сімейних взаємовідносин як фактору професійної надійності пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах»], (Київ, 14–15 квітня 2009 р.), Національний авіаційний університет – К. : НАУ-друк, 2009. – С. 31–33.

10. Злагодух В.В. Психологічні детермінанти шлюбної адаптації в сім'ях пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., [«Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах»], (Київ, 20–21 квітня 2011 р.)/ МОН України, Національний авіаційний університет. – К., 2011. – С. 20–22.

11. Злагодух В.В. Психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя пілотів цивільної авіації / В.В. Злагодух : матеріали наук.-практ. конф., [«Екстремальна та авіаційна психологія у контексті технологічних досягнень інформаційної доби»], (Київ, 28–29 березня 2012 р.)/ МОН України Національний авіаційний університет. – К., 2012. – С. 30–31.

12. Zlahodukh V. Feature of Development of Professional Responsibility of Civil Aviation Pilot / Viktoriia Zlahodukh : The Sixth World Congress, [«Aviation in the XXI-st Century. Safety in Aviation and Space Technologies»]: The Sixth World Congress, (Kiev, 23–25 September 2014)/МОН України, Національний авіаційний університет – К., 2014. – Vol. 3. – P. 195–198.

## **АНОТАЦІЯ**

**Злагодух В.В. Психологічні чинники розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню психологічних чинників саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного

профілю. Розкрито психологічний зміст поняття «саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю», встановлено її структурні компоненти (регулятивно-процесуальний, регулятивно-особистісний та результативний). Обґрунтовано суб'єктно-діяльнісний підхід до вивчення особливостей саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, врахування основних принципів якого дало можливість визначити методичну базу діагностики рівня розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів, встановити основні критерії та показники. З урахуванням визначених психологічних чинників побудовано психологічну модель розвитку саморегуляції професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю та розроблено відповідну психолого-педагогічну програму, до якої увійшли психологічний тренінг та індивідуальні консультації.

Експериментальна апробація засвідчила ефективність програми та дала підстави сформулювати методичні рекомендації практичним психологам і викладачам щодо розвитку саморегуляції професійної діяльності у студентів.

**Ключові слова:** саморегуляція професійної діяльності у майбутніх операторів авіаційного профілю, регулятивно-процесуальний компонент, регулятивно-особистісний компонент, результативний компонент, мотивація досягнення, рефлексія, особистісна відповідальність, суб'єктивне відчуття благополуччя.

**Злагодах В.В. Психологические факторы развития саморегуляции профессиональной деятельности будущих операторов авиационного профиля. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2016.

Диссертация посвящена исследованию психологических факторов саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля. Раскрыты психологическое содержание понятия «саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля», установлены ее структурные компоненты, определена специфика подготовки будущих авиационных специалистов, выделены возрастные особенности, характеризующие успешность развития этого психологического феномена. Саморегуляция профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля – это осознанный процесс внутренней психической активности по построению, поддержке и управлению разными видами произвольной активности, которая непосредственно реализует достижение поставленных целей в процессе выполнения профессионального задания. Саморегуляция профессиональной деятельности является многокомпонентным иерархичным образованием и

включает регулятивно-процессуальный, регулятивно-личностный и результативный компоненты.

Регулятивно-процессуальный компонент саморегуляции профессиональной деятельности у будущего оператора авиационного профиля определяется способностью регулировать эмоциональное состояние, способностью к активной когнитивной деятельности, качественным выполнением функциональных обязанностей во время выполнения профессионального задания, возможностью прогнозировать ожидаемый результат. Регулятивно-личностный компонент отражает способность к принятию самостоятельных решений, возможность адаптироваться к изменчивым условиям труда операторской деятельности, высокий уровень ответственности и мотивацией на выживание. Результативный компонент саморегуляции профессиональной деятельности характеризуется способностью будущего оператора к реализации поставленного задания, уровнем безошибочности и надежности деятельности специалиста.

Обоснован субъектно-деятельностный подход к изучению особенностей саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля. С учетом основных принципов (целостности личности, социально-психологической детерминации, развития и саморазвития) определена методическая база для диагностики уровня развития саморегуляции профессиональной деятельности у студентов, установлены ее основные критерии и показатели.

Психологическими факторами саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля определены: личностные (уравновешенность, возбудимость, дружелюбие, умеренность, реактивная агрессивность); мотивационные (мотивация на достижение успеха и избегания неудачи); эмоциональные (напряжение и чувствительность, степень удовлетворенности повседневной деятельностью, перемена настроения); личностная ответственность (мотивационная, когнитивная, динамическая, регуляторно-волевая составляющие).

На основе разработанной трехкомпонентной структуры, учитывая установленные психологические факторы, построена психологическая модель развития саморегуляции профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля и разработана соответствующая психолого-педагогическая программа, в которую вошли психологический тренинг и индивидуальные консультации.

Экспериментальная апробация засвидетельствовала эффективность программы и позволила сформулировать методические рекомендации практическим психологам и преподавателям.

**Ключевые слова:** саморегуляция профессиональной деятельности у будущих операторов авиационного профиля, регулятивно-процессуальный компонент, регулятивно-личностный компонент, результативный компонент,

субъективное ощущение благополучия, рефлексия, личностная ответственность.

**Zlahodukh V.V. Psychological Factors of Professional Self-regulation of Future Operators of Aircraft Type. – Manuscript.**

The thesis for the psychology candidate's degree, speciality 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odesa, 2016.

Thesis deals with the psychological factors of professional self-regulation of future operators of aircraft type. The psychological concept of «self-regulation of professional activities in future aircraft carriers profile», found its structural components (regulatory procedure, the regulatory-effective and personal). Grounded subject-activity approach to study the features of professional self-regulation of future operators of aircraft type, taking into account the basic principles which made it possible to identify the methodological basis of self-diagnosis of the professional activity of the students, establish the basic criteria and indicators. Given the identified psychological factors built a conceptual model of psychological self-regulation of professional activity in the future operators of aviation profile and develop a psycho-educational program, which includes psychological training and individual counseling.

Experimental testing showed the effectiveness of the program and helped to formulate practical guidelines psychologists and teachers on the development of professional self-regulation in students.

**Key words:** self-regulation of professional activities in the future operators of aircraft type, the regulatory-procedural component, regulation-personal component, resultant component, achievement motivation, reflection, personal responsibility, the subjective sense of well-being.